INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION

Impact Factor - 6.261

ISSN - 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

Multidisciplinary International E-Research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

April-2019 Special Issue - 184 (A)

संत साहित्याची कालसापेक्षता

विशेषांक संपादक

डॉ. सुवर्णा गुंड-चव्हाण

RESEARCH JOURNEY

MULTIDISCIPLINARY ONLINE RESEARCH JOURNAL

This Journal is indexed in :

- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmoc Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)
- International Impact Factor Services

SWATIDHAN PUBLICATIONS

Impact Factor – 6.261 ISSN – 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

Multidisciplinary International E-Research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

April -2019 Special Issue – 184 (A)

संत साहित्याची कालसापेक्षता

विशेषांक संपादक
डॉ. सुवर्णा गुंड-चव्हाण
मराठी विभागप्रमुख
माऊली महाविद्यालय, वडाळा
उत्तर सोलापूर, सोलापूर
भ्रमणध्वनी क्र. ९८२२१३३३२६
ईमेल पत्ता : suvarnagund333@gmail.com

SWATIDHAN INTERNATIONAL PUBLICATIONS
For Details Visit To : www.researchjourney.net

© All rights reserved with the authors & Publisher

Price : Rs. 800/-

ISSN : 2348-7143
April - 2019

अनुक्रमणिका

अ.क्र.	शीर्षक	लेखकाचे नाव	पृष्ठ क्र.
1	संत साहित्याची कालसापेक्षता	प्रा. रामचंद्र शंकर जाधव	05
2	आधुनिक समाज आणि संत विचार	सौ.राधिका जाधव	16
3	संत साहित्य : एक चिंतन	डॉ. भारती रेवडकर	19
4	संत ज्ञानदेवांच्या वैज्ञानिक दृष्टीकोनाची कालसापेक्षता	डॉ.दत्तात्रय डुंबरे	26
5	संत साहित्याची कालसापेक्षता : कन्नड संत भक्त कनकदास	डॉ. विठलराव गायकवाड	37
6	भगत नामदेव की बाणी और सामाजिक सरोकार	डॉ. बलदेव सिंह	44
7	नागेश संप्रदाय	प्रा. यमुना जाधव	48
8	संत साहित्याची कालसापेक्षता	प्रा. डॉ. उदय रामचंद्र जाधव	52
9	संत साहित्याची फलश्रुती व तत्त्वज्ञान	प्रा. दिलीप कोने	57
10	संत साहित्याची कालसापेक्षता	सौ.सुमंगला बाकरे	61
11	संत ज्ञानदेव-नामदेव परिवारातील आणि प्रभावळीतील संतांची धार्मिकता	प्रा. महादेव रोकडे	65
12	संत तुकारामांच्या कवितेतील विचारांची प्रासंगिकता	डॉ. हनुमंत भोपाळे	71
13	तुकारामांच्या विद्रोहातील कालसापेक्षता	डॉ. नवनाथ दणाणे	75
14	तुकारामांचा विद्रोह : अंतर्विरोध व आक्षेप एक चिकित्सा	डॉ. नवनाथ दणाणे	79
15	पंढरपूरचे 'स्त्री'लोकगीतातून दिसणारे चित्रण	प्रा. डॉ. दत्तात्रय महादेव डांगे	85
16	समर्थ रामदासांच्या राष्ट्रवादाची कालसापेक्षता	डॉ. प्रदीप औजेकर	90
17	लिंगायत धर्म तत्त्वचिंतनात बसवेश्वरांच्या विचारांची कालसापेक्षता	डॉ. विशाल लिंगायत	94
18	संत रामदास यांची वैचारिक कालसापेक्षता	प्रा. डॉ. शिवाजी तुकाराम पाटील	97
19	राष्ट्रसंत तुकडोजींच्या ग्रामगीतेतून शैक्षणिक प्रबोधन	डॉ. अनिता खंडागळे	102
20	संत शिरोमणी कर्मयोगी सावता माळी आणि कालसापेक्षता	डॉ. सुवर्णा गुंड-चव्हाण	107

या अंकाचे सर्व अधिकार प्रकाशकांनी राखून ठेवलेले आहेत. प्रकाशकांच्या पूर्वपरवानगीशिवाय या अंकातील लेखांचे पुनर्प्रकाशन करता येणार नाही. या अंकात व्यक्त झालेली मते व विचार हे त्या लेखाच्या लेखकांचे वैयक्तिक विचार आहेत त्याच्याशी संपादक किंवा प्रकाशक सहमत असतीलच असे नाही. लेखांच्या मूळ मालकी हक्कासंदार्भातील संपूर्ण जबाबदारी लेखाच्या लेखकांची असेल.

\- **मुख्य संपादक, रिसर्च जर्नी**

Published by –
© Mrs. Swati Dhanraj Sonawane, Director, Swatidhan International Publication, Yeola, Nashik
Email : swatidhanrajs@gmail.com Website : www.researchjourney.net Mobile : 9665398258

'RESEARCH JOURNEY' International Multidisciplinary E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) – 6.261, (CIF) - 3.452(2015), (GIF)–0.676 (2013)
Special Issue 184 (A) : संत साहित्याची कालसापेक्षता
ISSN : 2348-7143
April - 2019

तुकारामांच्या विद्रोहातील कालसापेक्षता

डॉ. नवनाथ दणाणे
सहयोगी प्राध्यापक व मराठी विभाग प्रमुख
श्रीमान भाऊसाहेब झाडबुके महाविद्यालय, बार्शी
मो.नं. ९८८१४८३४५६

प्रस्तावना :-

सतराव्या शतकातील एक बंडखोर कवी म्हणून तुकारामांना ओळखले जाते. तुकारामांनी आपल्या विद्रोही अभंगरचनेच्या माध्यमातून कालसापेक्ष विचार मोठ्या प्रमाणात मांडले आहेत. तुकारामकालीन सामाजिक परिस्थिती पाहत असताना असे दिसते की, तत्कालिन समाज ईश्वर व अंधश्रध्दाविषयक भ्रामक समजुतींनी मोठ्या प्रमाणात ग्रासलेला होता. अंधश्रध्दा व अज्ञानामुळे सर्वसामान्य समाज दारिद्रयामध्ये आकंठ बुडालेला होता. तत्कालिन अज्ञानी व दारिद्रयात खितपत पडलेल्या समाजाला आत्मोध्दाराचा मार्ग दाखविण्यासाठी, तुकाराम ईश्वर व अंधश्रध्दाविषयक धारणांमधील फोलपणा व थोतांड लोकांच्या लक्षात आणून देतात. विठ्ठल भक्तीच्या माध्यमातून ते एकेश्वरवादाचा धरतात. ईश्वरप्राप्तीसाठी केल्या जाणाऱ्या अंधश्रध्दादी कर्मकांडावर प्रखर हल्ला चढवितात. त्यातून त्यांच्या विचाराची कालसापेक्षता दिसते.

ईश्वर विषयक विचारांची कालसापेक्षता : -

तुकारामांची ईश्वर विषयक भूमिका ही पारंपरिक ईश्वरी कल्पनांना छेद देणारी आहे. हिंदूधर्मव्यवस्थेमध्ये ३३ कोटी देव ही धारणा रुढ असताना आणि बहुविध देवदेवतांची उपासना चालू असताना, तुकाराम मात्र एकेश्वरवादाचा आग्रह धरतात. तुकारामांची ईश्वर विषयक भूमिका ही डोळस व जागृत आहे. ते ईश्वर विषयक अंधश्रध्दा व भ्रामक समजुतींना प्रखर विरोध करतात. अनेकविध प्रकारची मुर्तीपुजा त्यांनी अमान्य केली आहे. विठ्ठलाशिवाय इतर कोणत्याही देवदेवतांचे अस्तित्व तुकाराम मान्य करताना दिसत नाहीत.

"सेंदरी हे देवी दैवते । कोण ती पुजे भुते केते।।
आपुल्या पोटा जी रडतें । मागती शिते अवदान।।
आपुले इच्छे अणिकां पिडी । काय ते देईल बराडी।।
कळो ही आली तयाची जोडी । अल्प रोकडी बुध्दी ।।"[१]

तुकाराम म्हणतात, शेंदूर फासलेल्या भुतेखेतांरुपी देव दैवतांची कोण बरे पूजा करणार, स्वतःच्या पोटासाठी रडणारी, दुसऱ्याकडे शिते व बळीची अपेक्षा करणारी ही दैवते, दुसऱ्याचे काय भले करणार. स्वःताच्या इच्छेतसाठी इतरांना पीडा देणारी ही दैवते काय लाभ देणार? जी स्वःताच आशाळभूत आहेत, ती दुसऱ्याला काय देणार, त्यांची अल्प बुध्दी, अधीरपणा व सामर्थ्य आम्हाला कळून चुकले आहे. अशा शब्दात तुकाराम इतर देव देवतांची खिल्ली उडविताना दिसतात. पूढे आणखी एका अभंगात ते म्हणतात.

"नव्हे जाखाई जोखाई । मायराणी मेसाबाई ।।
बळिया माझा पंढरिराव । जो या देवांचा देव ।।
रंडी चंडी शक्ति । मद्यमांसाते भक्षिते ।।
बहिराव खंडेराव । रोटीसुटी सार्टी देव ।।
गणोबा विक्राळ । लाडूमोदकांचा काळ।।
मुंज्या म्हैसासुरे । हे तों कोण लेखी पोरें।।

ISSN : 2348-7143
April - 2019

समाजामध्ये प्रचलित होत्या. विधिनिषेधांचे स्तोमही मोठया प्रमाणात माजले होते. स्पृश्य, अस्पृश्यता पाळली जात होती. या सर्व गोष्टींना तुकाराम आपला विरोध दर्शवितात. स्पृश्य, अस्पृश्यतेच्या नावाखाली मानला जाणारा विटाळ व केले जाणारे सोवळे, ओवळे, या वृत्तीलाही ते छेद देतात. "विटाळ तो परद्रव्य परणारी । येथूनि जो दुरी तो सोवळा ।।"[११] परद्रव्य व परस्त्रीविषयी अभिलाषा बाळगणे हा खरा विटाळ असून, त्यापासून जो स्व:ला दूर ठेवतो. तो खरा सोवळा होय. अशा शब्दात स्पृश्य अस्पृश्यता व सोवळे, ओवळया विषयक पारंपारिक कल्पनांना ते विरोध करतात. तुकाराम अंतकरणातील शुध्दा शुध्दतेला अधिक महत्व देताना दिसतात. सोवळया, ओवळयाच्या नावाखाली, केली जाणारी बाहयत्कारी सोंगे, (उदा. मुंडण, जटा, शेंडी, जाणवे) पाळली जाणारी अस्पृश्यता, स्त्री, पुरुषांमध्ये केला जाणारा श्रेष्ठ कनिष्ठतेचा भेदभाव. या सर्व गोष्टींना ते विरोध दर्शवतात. त्याचबरोबर जप,तप मंत्र, तंत्र वैकुंठ, मोक्ष, उपास, तापास, व्रत, वैकल्ये, दान, धर्म, भविष्य, चत्मकार, यज्ञयाग यामधील फसवेपणाही तुकाराम उघडा करतात. परमेश्वर प्राप्तीसाठी या सर्व गोष्टीचा आवश्यकता नाही, असे अनेक अभंगातून स्पष्ट करतात. डॉ. आ.ह. साळुंखे म्हणतात. त्याप्रमाणे, "वैदिक संस्कृतीमधील सर्व किचकट कर्मकांड तुकारामांनी ईश्वरप्राप्तीच्या दृष्टीने नाकारले आहे"[१२] तुकाराम परमेश्वर प्राप्तीच्या मार्गातील किचकट कर्मकांडाना फाटा देवून नैतिकता, सदाचार व नामस्मरणाचा मार्ग लोकांना सांगता दिसतात.

थोडक्यात, तुकारामांच्या विद्रोहातील कालसापेक्षता समजून घेत असताना असे लक्षात येते की, त्यांनी मांडलेला ईश्वर विषयक विचार किंवा त्यांनी अंधश्रध्दाची कर्मकांडाना केलेला विरोध किंवा त्यांनी ढोंगी साधू संताचे केलेले वस्त्रहरण, एकुणच समाजातील दुष्ट प्रवृत्तीवर त्यांनी चढविलेला हल्ला हा कालसापेक्ष असाच होता. आजही तुकारामांची संबंध अभंगरचना ही कालसापेक्ष अशीच आहे.

संदर्भ :-

१. लाड पुरुषोत्तम मंगेश (संपा) : 'श्री तुकारामबाबांच्या अभंगांची गाथा', महाराष्ट्र शासन शासकीय मध्यवर्ती मुद्रणालय प्रकाशन, मुंबई, द्वितीयावृत्ती, १९५५, अ.क्र. ६२१ पृ. ११३
२. तत्रैव : अ.क्र.२३८४ पृ.४
३. तत्रैव : अ.क्र.२८२७ पृ. ४७४
४. साळुंखे आ. ह. : 'विद्रोही तुकाराम' लोकायत प्रकाशन, सातारा. द्वितीयावृत्ती, मे १९९९ पृ.५३
५. तत्रैव : पृ. १७८
६. उनि : अ.क्र. ३४७ पृ. ५७
७. तत्रैव : अ.क्र. २५६ पृ. ४३
८. तत्रैव : अ.क्र. ३२९ पृ. ५४
९. तत्रैव : अ.क्र. २७१४ : पृ. ४५७
१०. तत्रैव : अ.क्र.१०२७: पृ. १८१
११. तत्रैव : अ.क्र. ९८९: पृ. १७५
१२. साळुंखे आ.ह. : उनि, पृ. १२४

COSMOS IMPACT FACTOR

Search

HOME | INDEXED JOURNAL | SUGGEST JOURNAL | REQUEST IF | DOWNLOAD LOGO | REVIEWER PANEL

Category

- INDEXED JOURNAL
- SUGGEST JOURNAL
- JOURNAL IF
- REQUEST FOR IF
- DOWNLOAD LOGO
- CONTACT US

SAMPLE CERTIFICATE

SAMPLE EVALUATION SHEET

Journal Detail

Journal Name	RESEARCH JOURNEY
ISSN/EISSN	2348-7143
Country	IN
Frequency	Quarterly
Journal Discipline	General Science
Year of First Publication	2014
Web Site	www.researchjourney.net
Editor	Prof. Dhanraj Dhangar & Prof. Gajanan Wankhede
Indexed	Yes
Email	researchjourney2014@gmail.com
Phone No.	+91 7709752380
Cosmos Impact Factor	2015 : 3.452

GIF GLOBAL IMPACT FACTOR

Institute for Information Resources

News Updates Now. Annual membership fee is of just 40 Dollars for existing members and they can renew their membership for year 2016

Get Involved

- Home
- Evaluation Method
- Journal List
- Apply for Evaluation/Free Service
- Journal Search

Recently Added Journals

Research Journey	
ISSN	2348-7143
Country	India
Frequency	Quarterly
Year publication	2014-2015
Website	researchjourney.net
Global Impact and Quality Factor	
2014	0.565
2015	0.676

TOGETHER WE REACH THE GOAL

SJIF Evaluation on Request
The Editorial Staff who decide to use of this option will receive the SJIF Impact Factor within 7 days.

SJIF Publishers Panel
Register journal - (Free Service) in a scored and prestigious database of scientific journals.
Manage journal - (Free Service) This section allows you to place information about the journal, editors and publisher, etc.

SJIF Journal Rank
Full list of journals from database of SJIFactor.com. It contains currently over **20000 journals** from all over the world.

Logo
SJIF logo clearly shows that the Journal is indexed in our database.

Certificate
A proof of being indexed in SJIF Journal Rank List.

Evaluation methodology
FAQ

Research Journey

SJIF 2016: Under evaluation

Area: Multidisciplinary

Evaluated version: online

Previous evaluation SJIF
2015: Not indexed
2014: 3.009
2013: Not indexed
2012: Not indexed

The journal is indexed in:
SJIFactor.com - SJIF Scientific Journal Impact Factor

Basic information

Main title	Research Journey
Other title [English]	Research Journey
Abbreviated title	
ISSN	2348-7143 (E)
URL	http://WWW.RESEARCHJOURNEY.NET
Country	India
Journal's character	Scientific
Frequency	Quarterly
License	Free for educational use
Texts availability	Free

Contact Details

Editor-in-chief	Prof. Dhanraj Dhangar, M.G.V.'S ARTS & COMMERCE COLLEGE, YEOLA, DIST. NASHIK, India
Publisher	MRS. SWATI SONAWANE

SWATIDHAN PUBLICATIONS

For Details Visit To : www.researchjourney.net

Price : Rs. 800/-